

**PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO
PAPLITIMAS LIETUVOJE
2004 – 2021 METAIS**

SANTRAUKA

Tyrimas atliktas
Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento
užsakymu

Vilnius 2021

Tyrimo tikslai:

1. Surinkti ir įvertinti duomenis apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimą bendrojoje populiacijoje pagal lytį ir amžiaus grupes;
2. Surinkti ir įvertinti duomenis apie alkoholinių gėrimų, tabako, raminamųjų/migdomųjų vaistų vartojimo paplitimą bendrojoje populiacijoje;
3. Įvertinti Lietuvos gyventojų elgesio modelius ir nuostatas tabako, alkoholinių gėrimų bei narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo atžvilgiu;
4. Įvertinti ryšį tarp socialinių demografinių respondentų charakteristikų ir tabako, alkoholinių gėrimų ir narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo.

Tyrimo metodas – nuolatinė Lietuvos gyventojų apklausa, pagal Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento pateiktą adaptuotą Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro (ENNSC) Europinio modelio klausimyną, laikantis Europos viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų asociacijos (ESOMAR) kokybės standartų. Tikslinė tyrimo grupė – 15-64 metų amžiaus nuolatiniai Lietuvos gyventojai.

Apklausa atlikta 2021 metų rugsėjo 17 – lapkričio 14 dienomis, duomenis renkant tiesioginiu standartizuotu interviu metodu. Standartizuotus interviu atliko specialių apmokymų kursą išklaušę apklausėjai, parengti profesionaliai atlikti apklausas visoje Lietuvoje. Apklausa buvo vykdoma respondentų namuose.

Viso buvo apklausti 2 501 15–64 metų amžiaus nuolatiniai Lietuvos gyventojai. Respondentai atrinkti daugiapakopės tikimybinės atrankos metodu. Šis atrankos metodas apima tris pakopas ir užtikrina visiems 15–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojams vienodą galimybę patekti į apklausą bei pareikšti savo nuomonę. Sudarant atranką naudotas administracinis – teritorinis Lietuvos suskirstymas. Respondentų imtys sudarytos remiantis Lietuvos Respublikos Statistikos departamento duomenimis.

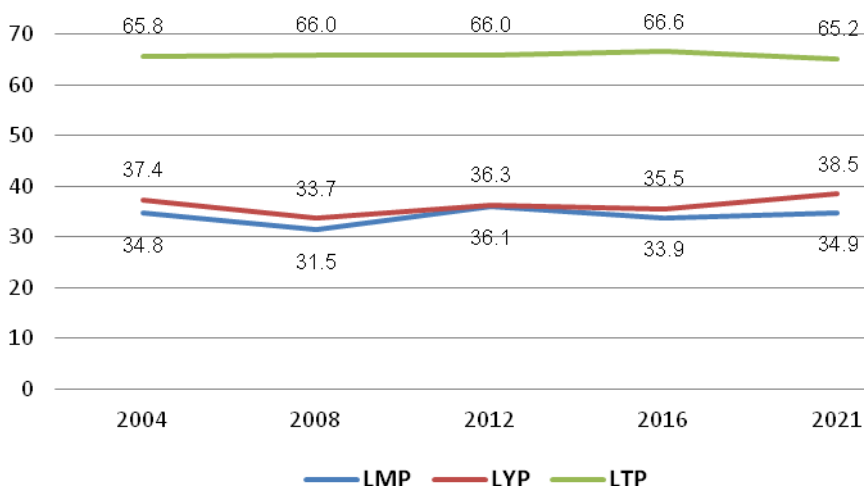
Tabako vartojimo paplitimas

2021 metais bent kartą gyvenime rūkė 65,2 proc. 15–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų. Nei karto nebandžiusių vartoti tabako gaminių yra 34,8 proc. Bent kartą rūkusių ar bandžiusių rūkyti tabako gaminių yra daugiau tarp vyrų, nei tarp moterų, atitinkamai – 80,2 proc. ir 50,3 proc. Pagal rūkymo bent kartą gyvenime rodiklį, didžiausias rūkymo paplitimas stebimas tarp 45–54 metų amžiaus asmenų. Analizuojant 2021 metų LYP ir LMP rūkymo rodiklius, per paskutinius 12

mėnesių rūkė 38,5 proc. 15–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų, per paskutiniąsias 30 dienų – 34,9 proc. Tiek rūkymas per paskutinius 12 mėnesių, tiek rūkymas per paskutiniąsias 30 dienų yra labiau paplitęs tarp vyrų, nei tarp moterų. Tabako vartojimo LYP yra aukščiausias tarp 25-34 m. amžiaus respondentų, per paskutinius 12 mėnesių rūkė 41,9 proc. respondentų, šioje amžiaus grupėje yra aukščiausias ir LMP, per paskutiniąsias 30 dienų rūkė 36,5 proc. respondentų.

Rūkymas bent kartą gyvenime nuo 2004 metų išliko beveik nepakitęs. Nedaug keitėsi ir LYP bei LMP dalis.

Tabako vartojimo paplitimas LTP, LYP ir LMP Lietuvoje, 2004-2021 m., proc.

LTP 2004 m. siekė 65,8 proc., o 2021 m. – 65,2 proc., LYP 2004 m. buvo 37,4 proc., o 2021 m. – 38,5 proc., LMP 2004 m. 34,8 proc., o 2021 m. beveik toks pat – 34,9 proc.

2021 metais, kaip ir 2016 metais, vidutiniškai rūkyti pradėdama 17 metų (pagal medianą). Jauniausias amžius, kada pradėta rūkyti, yra 7 metai. Vėliausiai buvo pradėta rūkyti sulaukus 54 metų amžiaus. Iki 16 metų rūkyti pradėjo ketvirtadalis bent kartą gyvenime rūkusiųjų, iki 17 metų – pusė bent kartą gyvenime rūkusiųjų, o iki 19 metų – trys ketvirtadaliai. 9 iš 10 bent kartą gyvenime rūkusiųjų pradėjo rūkyti nesulaukę 22 metų amžiaus.

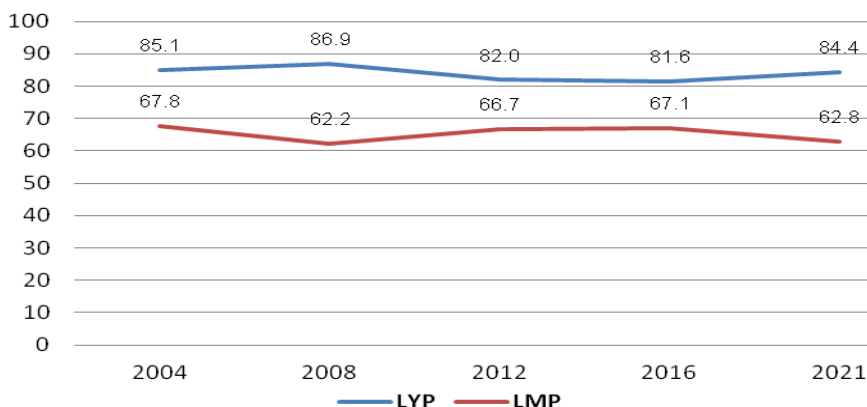
Nors kartą gyvenime rūkusiųjų buvo klausama, ar jie yra mėginę mesti rūkyti. Tyrimas atskleidė, kad dauguma (73,2 proc.) rūkusių ar rūkančių tyrimo dalyvių teigė mėginę mesti rūkyti (2016 m. – 72,9 proc): 38,3 proc. pavyko mesti rūkyti, 34,9 proc. mėgino mesti, tačiau nesėkmingai. 12,8 proc. pripažino, kad norėtų pamėginti mesti rūkyti, nors to niekada nėra bandę. 13,9 proc. nemėgino mesti ir nesiruošia to daryti.

Alkoholinių gėrimų vartojimo paplitimas

84,4 proc. 15–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų per paskutinius 12 mėnesių yra vartoję alkoholinių gėrimų, o 62,8 proc. tiriamos populiacijos teigė alkoholinių gėrimų vartoję per paskutiniąsias 30 dienų. Alkoholinių gėrimų vartojimas labiau paplitęs tarp vyrų nei tarp moterų: per paskutiniuosius 12 mėnesių alkoholinius gėrimus nurodė vartoję 86,7 proc. apklaustųjų vyrų ir 82,1 proc. tyrime dalyvavusių moterų, per paskutiniąsias 30 dienų – 72,4 proc. vyrų ir 53,2 moterų.

Nuo 2004 metų alkoholinių gėrimų vartojimas per paskutinius 12 mėnesių beveik nepakitęs (2004 m. buvo 85,1 proc. ir 84,4 proc. 2021 m.). Alkoholinių gėrimų vartojimas per paskutiniąsias 30 dienų sumažėjo: LMP rodiklis 2004 m. buvo 67,8 proc., o 2021 m. 62,8 proc.

Alkoholinių gėrimų vartojimo LYP ir LMP Lietuvoje, 2004-2021 m., proc.

2021 metais ketvirtadalis (23,7 proc.) 15–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų alkoholinius gėrimus vartoja kartą per savaitę ar dažniau: 14,6 proc. apklaustųjų teigia alkoholinius gėrimus vartojantys bent vieną kartą per savaitę, 7,3 proc. – keletą kartų per savaitę, 1,8 proc. kasdien arba beveik kasdien.

Lyginant su 2016 metų tyrimo duomenimis, sumažėjo skaičius asmenų, suvartojančių šešis ir daugiau standartinių alkoholinio gėrimo vienetų vienu metu kiekvieną savaitę. Šis rodiklis sumažėjo tiek vyrų, tiek moterų tarpe.

Vidutinis alkoholinio gėrimo vartojimo pradžios amžius yra 18 metų (pagal medianą). Šis skaičius nuo 2004 metų išlieka toks pat, jis parodo, kad pusė alkoholinius gėrimus vartojančių respondentų juos pradeda vartoti nesulaukus pilnametystės. Jauniausias amžius, kuomet pirmą kartą pavartota alkoholinio gėrimo yra 7 metai. Ketvirtadalis alkoholinius gėrimus vartojančių asmenų teigia, alkoholį pradėję vartoti iki 16 metų, 75 proc. – iki 19 metų ir net 90 proc. alkoholinių gėrimų vartotojų jį pradėjo vartoti nesulaukę 21 metų.

Raminamųjų/ migdomųjų vaistų (benzodiazepinai) vartojimo ne pagal paskirtį paplitimas

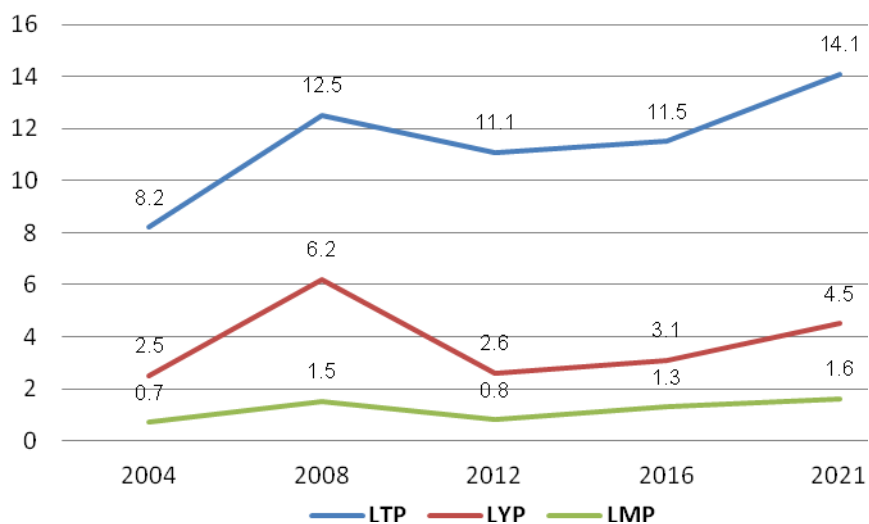
4,7 proc. 15–64 metų amžiaus tyrimo dalyvių bent kartą gyvenime yra vartoję raminamuosius / migdomuosius vaistus ne pagal paskirtį. Raminamųjų/ migdomųjų vaistų vartojimas yra labiau paplitęs tarp moterų (5,6 proc.) nei tarp vyrų (3,8 proc.), tarp vyresnių (5,5 proc.) nei tarp jaunesnių (3,2 proc.) respondentų.

Raminamieji/ migdomieji ne pagal paskirtį vartojami vaistai dažniausiai įsigijami su gydytojų receptu, kuris išrašytas specialiai tam žmogui – 60,9 proc. Dar 27,3 proc. apklaustųjų teigia raminamuosius/ migdomuosius vaistus įsigijo iš pažįstamų. 6 proc. ne pagal paskirtį naudojamus vaistus įsigijo turguje, 5,8 proc. – kitu būdu.

Narkotikų vartojimo paplitimas

2021 metų tyrimo duomenimis, 14,1 proc. 15–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų bent kartą gyvenime yra vartoję bent vieną narkotiką. 4,5 proc. teigė bent vieną narkotiką vartoję per paskutinius 12 mėnesių, o 1,6 proc. – per paskutiniąsias 30 dienų.

Narkotikų vartojimo LTP, LYP ir LMP Lietuvoje, 2004-2021 m., proc.

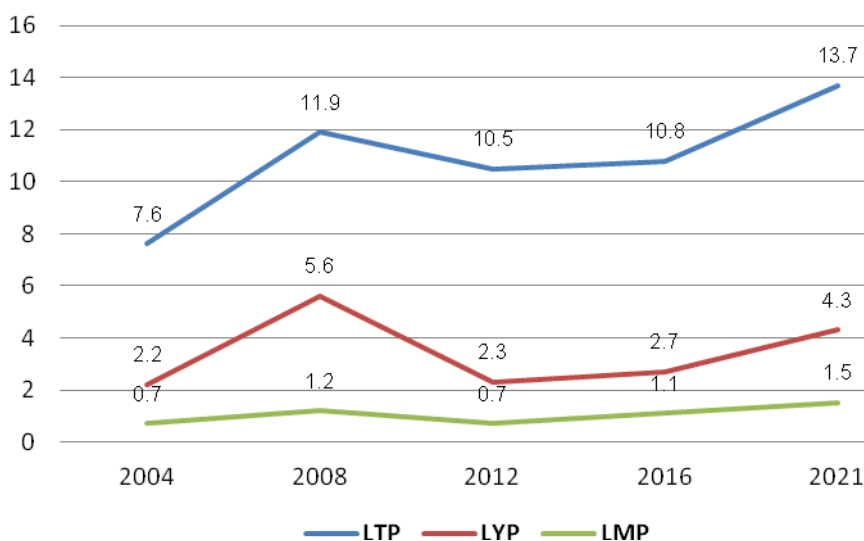
Lyginant su 2016 metų duomenimis, vartojimas bent kartą gyvenime, per 12 mėnesių vartojimas per paskutiniąsias 30 dienų kiek padidėjo: bent kartą gyvenime nuo 11,5 proc. iki 14,1 proc., per 12 mėnesių nuo 3,1 proc. iki 4,5 proc., per 30 dienų nuo 1,3 proc. iki 1,6 proc.

Kanapių vartojimo paplitimas

Kanapės yra populiariausias narkotikas Lietuvoje. Tyrimo duomenimis, 13,7 proc. apklaustųjų nurodo vartoję kanapes bent kartą gyvenime. 4,3 proc. respondentų kanapes vartojo per paskutinius 12 mėnesių, o 1,5 proc. – per paskutiniąsias 30 dienų.

Lyginant su 2016 metų tyrimo duomenimis, kanapių vartojimas bent kartą gyvenime, per paskutinius 12 mėnesių ir per paskutiniąsias 30 dienų padidėjo.

Kanapių vartojimo paplitimas LTP, LYP ir LMP Lietuvoje, 2004–2021 m., proc.

Kanapes vartojusių moterų dalis yra gerokai mažesnė nei vyrų. Bent kartą gyvenime kanapes bandė 6,8 proc. moterų ir 20,7 proc. vyrų, per paskutinius 12 mėnesių atitinkamai kanapes vartojo 1,9 proc. moterų ir 6,7 proc. vyrų, o per paskutiniąsias 30 d. – 0,3 proc. moterų ir 2,7 proc. vyrų.

Analizuojant pagal 5 amžiaus grupes, didžiausias kanapių vartojimo paplitimas LTP kategorijoje stebimas 25–34 metų amžiaus respondentų grupėje – kas penktas – kas ketvirtas šio amžiaus apklaustasis yra vartojęs kanapių bent kartą gyvenime. Didžiausias procentas asmenų, vartojusių narkotikus per paskutinius 12 mėnesių ir per paskutiniąsias 30 dienų, yra tarp 15–24 metų amžiaus respondentų – atitinkamai 10,1 proc. ir 3,5 proc.

Kanapės pradedamos vartoti vidutiniškai būnant 19 metų amžiaus (pagal medianą), toks pat vidutinis amžius buvo ir 2016 metais. Ketvirtadalis respondentų pabandė kanapių būdami ne vyresni nei 18 metų, trys ketvirtadaliai – ne vyresni kaip 24 metai. Devyni iš dešimties kanapes bandžiusių respondentų pradėjo jas vartoti (arba jas pabandė) iki 33 metų amžiaus. Anksčiausiai kanapės išbandytos būnant 10 metų amžiaus, o vyriausiam asmeniui, pabandžiusiam kanapių, pirmą kartą buvo 56 metai.

Kitų narkotikų vartojimo paplitimas

Po kanapių, dažniausiai Lietuvoje vartojamas narkotikas – ekstazis. 2021 metų tyrimo duomenimis, ekstazio bent kartą gyvenime vartojo 1,8 proc., per paskutinius 12 mėnesių – 0,4 proc., per paskutiniąsias 30 dienų – 0,1 proc. 15–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų. 2016 metais ir 2021 metais užfiksuotas tam tikras šio narkotiko vartojimo augimas, tačiau minėtas augimas nėra reikšmingas (vartojimo paplitimas reikšmingai nepakito „bent kartą gyvenime“, „per paskutinius 12 mėnesių“ ir „per paskutiniąsias 30 dienų“ kategorijose).

Amfetaminus bent kartą gyvenime vartojo 1,4 proc. 15–64 metų amžiaus gyventojų. Per paskutinius 12 mėnesių minėtą narkotiką yra vartoję 0,2 proc. apklaustųjų, o per paskutiniąsias 30 dienų – 0,1 proc. tiriamos populiacijos. Lyginant su 2016 metais, visi amfetaminų 26 vartojimo rodikliai (tiek bent kartą gyvenime, tiek per paskutinius metus, tiek per paskutinį mėnesį vartojusiųjų) išlieka reikšmingai nepakitę.

2021 metais kokainą, bent kartą gyvenime vartojo 1,8 proc. apklaustųjų, per pastaruosius 12 mėnesių – 0,6 proc., per paskutiniąsias 30 dienų – 0,4 proc. 2016 m. atitinkami skaičiai buvo 0,7 proc., 0,1 proc., 0,1 proc., t.y. mažiau. Vartojusių heroiną tarp apklaustųjų buvo 0,4 proc. (0,7 proc. vyrų ir 0,2 proc. moterų), LSD 1,0 proc. (0,7 proc. vyrų ir 0,1 proc. moterų), haliucinogeninius grybus 1,0 proc. (1,8 proc. vyrų ir 0,2 proc. moterų). Lyginant su 2016 metų tyrimo duomenis visų narkotinių medžiagų naudojimas šiek tiek padidėjo.

Didžioji dauguma (80,7 proc.) tyrimo dalyvių teigia, kad jų aplinkoje niekas nevarvoja narkotikų. 17,6 proc. respondentų nurodė, kad keli jų draugai vartoja narkotikus, ir tik 1,0 proc. 15–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų teigė, jog apie pusė arba daugiau jų aplinkos žmonių vartoja narkotines ar psichotropines medžiagas.

Narkotikų prieinamumas

2021 metais, kaip ir ankstesniais metais, dažniausiai (9,7 proc. visų respondentų) narkotikai yra vartojami draugų rate. Taip pat santykinai dažniau apklaustieji minėjo, kad narkotikus bandė diskutose ar naktiniuose klubuose (3,6 proc.) bei lankydamiesi kavinėse, baruose (2,6 proc.). Be to, 2 proc. paminėjo neturėjimą ką veikti, 1,8 proc. – kai atsiranda problemos, 1,3 proc. – kai jaučiasi vieniši ir 0,7 proc. – negali be to apsieiti.

25,5 proc. tyrimo dalyvių manymu, prireikus jiems būtų lengva per 24 valandas gauti kanapių: 19,7 proc. gana lengva, 6,4 proc. labai lengva. Nuomonę, jog jiems asmeniškai gauti kanapių per 24 valandas būtų lengva, dažniau išreiškė vyrai, 25–34 m. respondentai. Lyginant su 2016 metų tyrimo duomenimis, sumažėjo procentas asmenų, manančių, kad jiems būtų neįmanoma

gauti kanapių per 24 val. jei jie to norėtų (2016 m. – 59,2 proc., 2021 m. – 49,0 proc.). Tarp sunkiausiai gaunamų buvo įvardinti heroinas ir kokainas. Didžioji dauguma (68,5 proc.) Lietuvos gyventojų nepritaria kanapių legalizavimui (2016 m. buvo 70,3 proc.).